

KIRIM YARLIKLARINDA GEÇEN KİŞİ ADLARI

Mehmet ARPACI*

Öz: Türk dilinin konuşulduğu sahalardaki kişi adlarının filolojik ve kültürel açıdan değerlendirilmesi, Türk dili tarihine ve sosyo-kültürel tarih çalışmalarına hizmet etmektedir. Farklı dönemlere ait yazılı belgelerdeki kişi adlarının incelenmesi, dinî, coğrafi ve kültürel farklılıkların etkisini belirleme açısından da önemlidir. Bu çalışmada Kırım Hanlığı döneminden kalma 378 yarlık (ferman) ve hattın (mektup) bulunduğu Zernov neşriyatındaki kişi adları incelenmiştir. Kırım sahasında geçen yerli ve yabancı kökenli kişi adları alt başlıklara ayrılarak listelenmiştir. Sonrasında Türkçe kökenli kişi adları yapı ve türlerine göre tasnif edilmiştir. Bu adlar filolojik ve tarihsel perspektif içinde incelenmiş, Türk dilinin tarihî belgeleriyle karşılaştırılarak Türk ad verme geleneği üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: ad bilimi (onomastik), kişi adları (antroponim), Türk ad bilimi, tarihî Kırım Türkçesi, Kırım Hanlığı.

Anthroponyms in the Crimean Yarlíks

Abstract: The philological and cultural evaluation of the personal names in the areas where the Turkish language is spoken serves the history of the Turkish language and the studies of socio-cultural history. Examining the personal names in written documents belonging to different periods is also important in terms of determining the effect of religious, geographical and cultural differences. In this study, the personal names in the Zernov publication, which contains 378 edicts (yarlık) and letters (hat) from the period of the Crimean Khanate, have been examined. The personal names of native and foreign origin in the Crimea area have been listed under subheadings. After that, the personal names of Turkish origin have been classified according to their structure and type. These names have been examined in a philological and historical perspective and evaluated through the Turkish naming tradition by comparing them with historical documents of the Turkish language.

Key Words: onomastic, anthroponyms, Turkish onomastics, historical Crimean Turkish, Crimean Khanate.

Giriş

Ad bilimi (onomastik), dilde kullanılan özel adları sınıflandırarak köken ve kültür düzleminde inceleyen bilim dalıdır. Bu disiplin, özel adların tarihî süreçteki gelişimini filolojik ve sosyo-kültürel bakımdan inceleyerek dildeki söz varlığının belirlenmesine yardımcı olur.

Bilindiği gibi kişi adları (antroponim), onomastik bilim dalının önemli bir alt başlığını teşkil eder. Türk dilinin tarihî metinlerinden taranıp tespit edilen kişi adlarının kökenlerine, türlerine göre tasnifi ve değerlendirilmesi Türk ad biliminin gelişim seyrini göstermesi açısından önemlidir.

Eski Türk sosyo-kültürel yapısıyla ilgili bilgiler veren tarihî belgeler, yeni doğan çocuğa ad verilmesine önem verildiğine işaret eder. Destanlarda geçen kahramanların adları, toplumda ileri gelen ozan veya kutsal kişiler tarafından verilmiştir. Bu tür eserlerde önemli kişilerin çocuklarına ad verildiği gün, toy ve tören gibi önemli toplantıların düzenlendiği anlatılmıştır (Ögel 2010: 316-319).

* Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Kırklareli/ TÜRKİYE. E-posta: arpacimehmet@yandex.com. ORCID ID: 0000-0002-4476-7233.

Tarihî süreç içerisinde din değiştirmeler, Türk kişi adlarını da etkilemiştir. 9. yüzyıl itibarıyla Koço (Turfan) Uygurları arasında özellikle halkın üst tabakasında Budist temelli gelişen medeniyetin yansımaları özel adlarda da görülür. Eski Türk inançlarını ve yaşayış tarzını devam ettiren bozkır halkında Budist kültüre ait adların rağbet görmediği ve *Bay Böre, Arslan, Buğra, Bars, Temür* gibi geleneksel isimlerin devam ettirildiği malumdur (Abdurrahman 2004: 128). Koço (Turfan) Uygurlarında, nispeten orta ve alt tabaka halka ait Uygur sivil belgelerinde geçen kişi adları bu duruma örnek teşkil eder (bk. Zieme 1977, 1978-1979, 1984).

İslamiyet etkisiyle Arapça ve Farsça kişi adları Türkler arasında yoğun olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte coğrafi sebeplerle, tamamen farklı kültür ve inançlarda olan yabancı kavimlerin adları da alınmıştır. Kıpçaklarda, sosyo-kültürel bakımdan önemli etki altında kalınan Ruslara ait kişi adları görülmektedir (Rásonyi 1993: 26-27). Buna rağmen eski Türk inançlarından beslenen Türk ad verme geleneği de korunmuştur.

Konu ve Korpus

Eski Türkçe döneminden kalma kaynaklarda yer alan özel adlar dil ve kültür tarihi araştırmacılarının ilgisini çekmiş, bu konuda önemli çalışmalar ortaya konmuştur¹.

Orta Türkçe döneminde, Memlûk-Kıpçak sahasında yazılan eserlerde yer alan kişi adlarına da Türk dilcileri tarafından dikkat çekilmiş, bu konuda bir takım çalışmalar yapılmıştır. A. Melek Özyetgin, Memlûk-Kıpçak sahasında yazılmış kapsamlı bir sözlük ve gramer çalışması olan *Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l Etrâk'te* yer alan kişi adlarını incelemiş, özellikle Türkçe kökenli kişi adlarını yapısı ve türü bakımından tasnif etmiştir. Madde başı yapılan kişi adları köken ve Türk kültür tarihi açısından değerlendirilmiştir (bk. Özyetgin 2001). Galip Güner'in Memlûk-Kıpçak sözlük ve gramerlerinde geçen kişi adlarını ele aldığı çalışmasında adlar konularına göre tasnif edilmiş, kelimelerin diğer tarihî Türk vesikalarında geçtiği yerlere atıflar yapılmıştır. Çalışmada Türk ad verme geleneği hakkında bilgiler verilmiştir (bk. Güner 2018).

Kırım Hanlığına ait resmî yazışmalarda yer alan kişi adlarının tespiti de, tarihî Kıpçak sahasındaki incelemelere katkı sağlayacak, Kırım coğrafyasının 16-18. yüzyıllardaki ad verme geleneğini açıklamaya yardımcı olacaktır.

Tarihî Kırım Türkçesine ait yazılar, tarihî Kıpçak Türkçesinin kuzey koluna ait belgelerdir. Bu belgelerin bir kısmı, 15. yüzyılda Ulu Orda'nın bölge hâkimiyetini kaybetmesi neticesinde kurulan Kırım Hanlığından (15-18. yüzyıllar) kalma yazılardır.

Kırım Hanlığı tarafından kaleme alınan resmî yazışmaların en hacimli olan Zernov neşriyatı, içinde 16-18. yüzyıllar arasında yazılmış belgeler barındıran geniş bir külliyattır². 378 adet yarlık (ferman) ve hattan (mektup) oluşan bu külliyat, kişi adları bakımından zengin bir dil malzemesidir.

¹ Eski Türkçe belgelerdeki özel adlar ile ilgili tespit ve incelemeler için bk. (Zieme 1977; Zieme 1978-1979; Zieme 1984; Rásonyi 1993; Rásonyi 1964; Ölmez 2013; Ergene 2016; Amanoğlu 2000; Abdurrahman 2004).

² Bu eser, V. V. Velyaminov Zernov tarafından, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar (Materiali Dlya İstorii Krimskogo Hanstva)* adıyla 1864 yılında St. Petersburg'da neşredilmiştir. Çalışma Türkiye'de ilk olarak A. Melek Özyetgin ve İlyas Kemalöğlu tarafından 2009 yılında giriş, tıpkıbasım ve belge diziniyle birlikte Türk Tarih Kurumu'nda yayımlanmıştır (bk. Zernov 2009). Neşriyat 2017'de F. Okan Atasoy tarafından Latin harflerine aktarılarak metin ve dizin olmak üzere Türk Dil Kurumu'nda basılmıştır (bk. Zernov 2017).

Çalışmada Zernov neşriyatındaki yarlık ve hatlarda geçen Kırım sahasına ait kişi adları incelenmiş, neşriyatta geçen Rus, Leh ve Ukrayna sahasına ait kişi adları tasnif dışı bırakılmıştır. Belgeler taranırken orijinal metinlerden yararlanılmıştır (bk. Zernov 2009). Öncelikle Kırım sahasında kullanılan yerli ve yabancı kişi adları, kökenlerine göre ayrılarak listelenmiştir. Kökeni tespit edilemeyen veya okunuşundan emin olunamayan kişi adları da burada verilmiştir. Türkçe kökenli adlar ise hem yapısal hem leksik-semantik açıdan değerlendirilmiştir. Bu adların Türk ad verme geleneğindeki yeri tayin edilmeye çalışılmış, kelimelerin Eski Türkçedeki biçim ve anlamı verilmiştir. Ayrıca söz konusu kelimelerin Türk dilinin tarihî dönemlerinde kişi adı olarak varlığı araştırılmıştır.

Kırım yarlık ve hatlarına yapılan atıflarda, Zernov neşriyatındaki orijinal belge ve satır numarası verilmiştir. Satır numarası her bir sayfada tekrar edilmeden belgenin sonuna kadar sayılarak not edilmiştir.

1. Kırım Sahasında Kullanılan Yerli ve Yabancı Kişi Adları

Aşağıda neşriyatta yer alan Kırım sahasına ait yerli ve yabancı kişi adlarının tamamı listelenmiştir:

Türkçe Kişi Adları:

Akman (9/4), Aktay (31/175), Al (118/69), Alp (15/218), Appak (24/136), Arslan (31/181), Aşbêrdi (84/52), Aybaş (35/357), Aydın (228/19), Aytoğan (313/7), Barış (31/171), Bey (72/35), Begey (73/50), Böri (29/37) bk. Alböri (40/179), Budak (35/469), Colbodı (261/93), Çakmak (84/36), Çanağ (258/16), Çepiş (209/32), Dedeş (31/159), Devey (8/44), Esen (41/66), Hânkulu (31/173), Kaşlan (35/469), Karaca (35/204), Karaç (217/10), Karas (75/13), Kart (35/330), Kayt (35/259), Koşkar (31/171), Kökçe (228/18), Kulay (175/15), Kutlu (30/70) bk. Kutlu Çora (52/54), Külüg (21/141), Laçım (35/277), Meñli (1/57), Or (115/48), Özim (35/205), Saltık (261/246), Têmür (35/321) bk. Öz Têmür (31/153-154)/ Östêmür (65/37)/ Kan Têmür (10/71), Toğa (105/53), Torum (285/15), Tut (31/183) bk. Tutgeray (40/188), Urağ (12/128), Yazıçioğlu (238/9), Yüzyaşar (31/183).

Moğolca Kişi Adları:

Akay (35/508) <Moğ. aqa “büyük kardeş”; TMEN I 22 *ākā* “temel manada büyük kardeş”; Lessing 1960: 59b *ax-a (aka)* “büyük erkek kardeş; yaşça büyük”.

Batır (168/8) <Moğ. bağatur/ba’atur “yiğit, kahraman”; ED 313b; TMEN II 817; Lessing 1960: 68b. Krş. Bahâdır (1/14), Bahâdır Şâh (34/65), Batır Şâh (35/204) / Bahâtır (93/43).

Tayşı (202/10) <Moğ. tayşı “saray unvanı” <Çin. t’ai-shih; Lessing 1960: 769 *taisi (tayşı)* “büyük üstat, saray hocası, birinci derece onursal unvan”.

Toğay (62/41) <Moğ. toğay “dirsek; nehir kıvrımı”; Lessing 1960: 829b *toxai (toğay)/toxui (toğoy)* “dirsek; nehir kıvrımı”; Poppe 2009: 147b *toğay* “dirsek”.

Arapça Kişi Adları:

‘Abdî (31/94), ‘Abdu’l-‘azîz (31/156), ‘Abdu’l-bākî (35/239), ‘Abdu’l-cabbār (35/468), ‘Abdu’l-fettâh (35/314), ‘Abdu’l-ḥalîm (62/43), ‘Abdu’l-ḥayy (31/174), ‘Abdu’l-ḳadîr (35/275), ‘Abdu’l-kerîm (129/1), ‘Abdu’l-latîf (31/185), ‘Abdu’r-raḥîm (41/65), ‘Abdu’r-raḥman (35/317), ‘Abdu’l-vehhâb (35/357), ‘Ābid (205/50), Ādem (40/164), ‘Ādil (2/25), Aḥmed (1/29) bk. Aḥmed Seydî (31/171), ‘Ālî (3/4) bk. ‘Ālî Bālî (31/175), ‘Ālî Ġazî (77/5), ‘Ālî Menlâ (<Mevlâ) (35/227), Almas (<Elmās) (204/6), ‘Āyişe (30/63), ‘Azamet (10/31), Baḥt (40/202), Bākî (89/14), Bekir (35/279),

Dervîş (162/15), Devlet (2/2) bk. Devlet ‘Âlî (270/11), Devlet Ğâzî (17/217-218), Dîn-i İslâm (35/285), Ebû'l-ğâzî (229/24), Ebû'l-ħakḳ (35/310), Ebû'l-ħayr (35/309), Ebû'l-ħayy (40/182), Ebû'l-kâsım (35/333), Ebû's-su'üd (230/15), Evliyâ (1/36), Fazlî (35/277), Fazlu'llâh (35/301), Feraḥ (308/32), Fetih (4/38), Ğazanfer (85/27) bk. Ğazanfer (84/36), Ğâzî (3/2) bk. Ğazî (14/24), Ğacî Ğâzî (128/32), Ğalîl (31/173), Ğalîm (34/75), Ğâş (35/303), Ğasan (16/14), Ğâşîm (31/160), Ğâḩice Devrân (309/7), Ğızır (31/168), Ğilm (35/297), Ğüsâm (28/2), Ğüseyn (35/307), ‘İnâyet 27/39, ‘İsâ (31/168), İslâm (20/36), ‘İvaż (75/20) bk. İvaż (152/9), Kâbil (253/49), Kâsım (2/39), Kaytas (35/279), Kemâl (31/175), Kudüret (35/355), Kuşay (12/99), Latîf (31/175), Maḩmüd (35/285), Maḩsüd (121/29), Maḩşür (35/277), Meḩmed (1/4) (<Ar. Muḩammed) bk. Meḩmed Şüfî (52/60), Mevlüd (31/162), Murâd (31/168), Murtaza (17/28), Musallî (7/9), Muştafâ (24/47), Muzaffer (15/29), Mübârek (10/30), Naşûḩ (21/86), Niyyet Ğâzî (271/18), ‘Oşmân (15/93), ‘Ömer (24/136) bk. ‘Ömer ‘Alî (260/16), Ramażân (31/127), Receb (31/173), Sa‘âdet (9/22), Şadıḩ (219/25-26), Sa‘dî (213/27), Şafâ (34/45), Sefer (29/55) bk. Sefer ‘Alî (22/21), Selâmet (6/1), Selîm (40/248), Selmân (31/158), Semmür (366/18), Seyyid (35/224), Sultân Ğâzî (35/300), Sübhân Ğâzî (132/24), Şa‘bân (35/351), Şâkir (2/38), Velî (31/153), Yaḩyâ (29/37), Zeliḩâ (30/70), Zihnî (35/318), Zü'l-fiḩâr (35/321).

Farsça Kişi Adları:

Bayrâm (31/182), Behrâm (35/251), Bulat (<Pölâd) (114/28), Cân (13/54), Cihân Şâh (3/4), Çöbân (15/160), Ferruḩ³ (30/64), Ferruḩ Şâh (35/339), Ğurrem Şâh (18/12), Kamrân (35/322), Keyvân (62/45), Kûrmân (111/40), Nürşay (<Nürşâh) (41/66), Piyâle (60/43), Rüstem (35/275), Siyâvuş (31/183), Sührâb (35/320), Şâh (35/712), Şahbâz (35/285), Şâhin (8/40) bk. Şâhin (35/295), Ṭamas (<Tahmasb) (35/468), Uraz (<röz⁴) (99/5), Zâl (29/80).

İbranice Kişi Adları:

Dâvud (1/17), İbrâhîm (1/24), İlyâs (31/121), İsmâ‘îl (1/24), Ken‘ân (35/281), Mûsâ (35/275), Süleymân (12/107), Ya‘küb (35/614) Yûsuf (169/18).

Çerkezce Kişi Adları:

Nart (31/150) bk. Nard (15/216).

Türkçe + Moğolca Kişi Adları:

Toḩtamiş (1/15) (<OMoğ. toḩta- TMEN I 141 <OMoğ. toḩta- “sağlam dur-, dur-, sabit kal-” + T. -mİş “fülden isim yapım eki”) bk. Toḩtamiş (170/11), Têmür Bahâdır (<T. têmür <ET. temir + Far. bahâdır <Moğ. bağatur) (65/49).

Türkçe + Arapça Kişi Adları:

‘Abdaş (<Ar. Abd “kul” + T. +(X)ş “küçültme eki”) (47/17), ‘Aliş (<Ar. ‘Alî + T. +(X)ş “küçültme eki”) (35/217), Al Meḩmed (<T. al “kırmızı” + Ar. Muḩammed) (36/23), Büyük Baḩt (<T. büyük + Ar. baḩt) (35/100), Devletek (<Ar. devlet + T. +Ak “küçültme eki” OTWF 40-41) (1/23), Ğâziş (<Ar. Ğâzî + T. +(X)ş “küçültme eki”) (27/19), Ğacî Tarḩan (<Ar. Ğacî + <tarḩan <ET. tarḩan) (15/111), Ğacî Têmür (<Ar. Ğacî + T. têmür) (210/12), İbraş (<Ar. İbrâhîm <İbr. +T. +(X)ş “küçültme eki”) (21/142), Kara Meḩmed (<T. kara + Ar. Muḩammed) (27/4), Karaca Ğâzî (<T.

³ <Far. ferruḩ (Redhouse 2009: 101a *ferruḩ* “mübârek ve meymûn ve uğurlu olan ve yüzü güzel, zîbâ-rûy olan”).

⁴ <OT. oroz “talih, baht” (<Far. röz) CCI 13b/11.

ğara+CA + Ar. ġāzi) (31/151-152), Koç 'Alī (<T. koç + Ar. 'Alī) (195/10), utlu Sa 'āt (<ET. ut+luğ + Ar. sa 'āt) (31/168), Ma 'ālīş (<Ar. ma 'ālī "yücelikler, ululuklar" +T. +(X)ş "küçültme eki") (31/156), Or Meħmed (<T. or "koyu kırmızı" + Ar. Muħammed) (115/48), Süleş (<Ar. Süleymān <İbr. + T. +(X)ş "küçültme eki") (12/117).

Türkçe + Farsça Kişi Adları:

Āyende ul (<Far. āyende "gelen" + T. kul) (111/37), Bölek Şāh (<T. bölek <ET. bele- "kundakla"-k + Far. şāh) (31/127), Cānaş (<Far. cān +T. +(X)ş "küçültme eki") (35/518), Cān Cigit⁵ (<Far. cān + Kıpç. cigit <ET. yigit) (266/28), Cānibek (<Far. cān + I "3. teklik kişi iyelik eki" +ET. bek "sağlam") (10/2), Cānkeldi (<Far. cān + ET. kel-di) (12/9), Cān Tēmür (<Far. cān + ET. temir) (13/44), Hācem Bērdi (<Far. hāce + T. +(X)m "1. teklik kişi iyelik eki" + ET. ber-di) (5/85), ara Şāyin (<ET. ara +Far. şāhīn) (35/283), utlu Şāh (<ET. ut+luğ + Far. şāh) (35/195) bk. utluğ Şāh (31/141), Külüm (<Far. gül +(X)m "1. teklik kişi iyelik eki") (21/67), Şāh ulı (<Far. şāh + <ET. ul+I) (35/297), Şāh Tēmür (<Far. şāh + ET. temir) (34/71), Tēmür Şāh (<ET. temir + Far. şāh) (268/105).

Arapça + Farsça Kişi Adları:

'Ādil Şāh (<Ar. 'Ādil + Far. şāh) (15/182), Aħmed Şāh (<Ar. Aħmed + Far. şāh) (65/37), 'Alī Cān (<Ar. 'Alī + Far. cān) (206/50), 'Alī Şāh (<Ar. 'Alī + Far. şāh) (35/306), 'Azamet Şāh (<Ar. 'azamet + Far. şāh) (34/74), 'Azim Şāh (<Ar. 'azm + Far. şāh) (267/120-121), Cān Aħmed (<Far. cān + Ar. Aħmed) (35/355), Cān Meħmed (<Far. cān + Meħmed <Ar. Muħammed) (18/50), Dōst Meħmed (<Far. dōst + Ar. Muħammed) (73/16), 'Īnāyet Şāh (<Ar. 'ināyet + Far. şāh) (21/50-51), Kül Meħmed (<Far. gül + Ar. Muħammed) (18/49), Meħmed Cān (<Ar. Meħmed + Far. cān) (40/179), Meħmed Şāh (<Ar. Muħammed + Far. şāh) (24/134), Merdān 'Alī (<Far. merd+ān + Ar. 'Alī) (35/262-263), Murād Şāh (<Ar. murād + Far. şāh) (81/37) bk. Murāṭ Şāh (34/69), Şāh Hüseyn (<Far. şāh + Ar. hüseyn) (100/11), Şāh-ı Meydān (<Far. şāh + Ar. meydān) (35/355), Sefer Şāh (<Ar. sefer + Far. şāh) (34/66), Selim Şāh (<Ar. selīm + Far. şāh) (31/171), Uraz Meħmed (<Far. rōz "talih" + Ar. Muħammed), Velī Şāh (<Ar. velī + Far. şāh) (15/183).

Arapça + Moğolca Kişi Adları:

'Abdu'llāh Bahādır (<Ar. 'Abdu'llāh + Far. bahādır <Moğ. bağatur) (34/90), Bālī Bahādır (<Ar. bālī + Far. bahādır <Moğ. bağatur) (102/37).

Farsça + Moğolca Kişi Adları:

Bahādır Şāh (<Far. bahādır <Moğ. bağatur + Far. şāh) (34/65). Krş. Batır Şāh (<T. Batır <Moğ. Bağatur + Far. şāh) (35/204).

Arapça + Farsça + Türkçe Kişi Adları:

Mirzabek (<mirza/mīrzā) <mīrzā <Ar. emīr "emreden, idare eden" + Far. zāde "oğlu" + ET. bek "sağlam") (333/59), Mirzaş (<Ar. + Far. mirza + T. (X)ş "küçültme eki") (225/11), Sa'dīkey (<Ar. sa'd "kutluluk, mutluluk" +Far. +ī "nispet eki" + ET. eke "büyük kız kardeş" bk. DTS 167b *ēke* "büyük kız kardeş, teyze") (240/11). bk. Sa'dike (240/22).

⁵ Kıpç. /c-/ <ET. /y-/; Kıpç. cigit <ET. yigit.

Kökeni Belli Olmayan Kişi Adları:

ALYWRY [اليورى] (31/171), Tin [تين] (34/73) (bk. Baski 1986: 143 *Tin*), Badiş [باديش] (35/224) (bk. Baski 1986: 20 *Badiş* (*Badiş*)), Żurum [ضورم] (35/259) (bk. Baski 1986: 159 *Zurum*), Atmanay [اطمنای] (35/294) (bk. Baski 1986: 19 *Atmanay*), ĞNŞ [غنش] (35/300), BAWŞ [باوش] (35/518), SFŞ [سفش] (35/703) (krş. Baski 1986: 122 *Sapış* (*Sapış*)), Kırım [قريم] (35/158), Kökey [کوکى] (172/6) (bk. Baski 1986: 71 *Kökey*), Qumaş [قوماش] (41/63) (bk. Baski 1986: 96 *Qumaş* (*Qumaş*)), Poris? [پورس] (41/63) (bk. Baski 1986: 119 *Poris*), PRŞ [پرش] (41/67), Mamış [مامش] (43/32) (bk. Baski 1986: 102 *Mamiş* (*Mamiş*)), Qurmaş [قورماش] (52/58) (bk. Baski 1986: 98 *Qurmaş* (*Qurmaş*)), ÇYTAQ [چینتاق] (62/47), H̱YWAZ [خيواز] (72/35), DKY [دىكى] (84/37) (bk. Baski 1986: 44 *Däkäyä* (*Dekeye*)), Şimay [شمای] (209/22) (bk. Baski 1986: 134 *Şimay* (*Şimay*)), Qaş [قاص] (241/34) (bk. Baski 1986: 86 *Qas* (*Qas*)), ŞAWL [شلول] (259/15), AWSTAY [اوستای] (261/79), Cal [جال] (286/69) (bk. Baski 1986: 40 *jal* (*Cal*)), Otkaş (?) [اوتقاش] (297/16), Çumaş [چوماش] (24/19) (bk. Baski 1986: 39 *Çumaş* (*Çumaş*)), ŞAYM [شایم] (340/10) (bk. Baski 1986: 132 *Şayimbet* (*Şayimbet*)), Qamişar [قصار] (353/25) (bk. Baski 1986: 82 *Qamisar* (*Qamisar*)), AŞQAB [اشقاب] (368/6), Quvat [قوات] (31/127) (bk. Baski 1986: 100 *Quvat* (*Quvat*)), BWÇLH [بوچله] (61/9), Ozar [اوزار] (18/49) (bk. Baski 1986: 115 *Ozar*), Qurman [قورمان] (111/40) (bk. Baski 1986: 98 *Qurman* (*Qurman*)).

2. Yarıklardaki Türkçe Kişi Adları Üzerine Değerlendirme

A) Kişi Adlarının Yapı Bakımından İncelenmesi

Kırım yarlık ve hatlarında geçen Türkçe kişi adları yapılarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Yalın Kişi Adları

Al (36/23), Alp (15/218), Arslan (31/181), Bey (72/35), Böri (29/37), Çanak (258/16), Çepiş (209/32), Devey (8/44), Esen (41/66), Kaplan (35/469), Kart (35/330), Kayt (35/259), Koçkar (31/171), Laçın (35/277), Or (115/48), Témür (35/321), Toğa 105/53, Torum (285/15), Tut (31/183).

2. Türemiş Kişi Adları

2.1. İsimden İsim Yapım Ekleriyle Türetilenler

- +mAn: Aqman < aq+man (9/4)
- +dñ: Aydın < ay+dñ (228/19)
- +(X)ç/(X)ş küçültme eki: Dedeş < dede+ş (31/159), Qaraç < kara+ç (217/10), Qaraş < kara+ş (75/13)
- +(X)y küçültme eki: Qulay < kul+ay (175/15), Begey < beg+ey (73/50)
- +II/IU/IUg (<+IIg/+IUg): Qutlu < kut+lu (52/54), Meñli < meñ+li (1/57), Külüg < kü+lüg (21/141)
- +CI: Yazıçioğlı < yaz-ıg+çı oğ(u)l+ı (238/9)

2.2. İşletme Ekleriyle Türetilenler

- +CA eşitlik hâli eki: Qaraca < kara+ca (35/204), Kökçe < kök+çe (228/18)
- +Im iyelik eki: Özim < Öz+im (35/205)

2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Türetilenler

- (X)ş: Barış < bar-ış (31/171)
- mAk: Çakmak < çak-mak (84/36)
- (X)k: Uraq < or-aq (12/128), Budak < buda-k (35/469)
- Dik: Saltık < sal-tık (261/246)

e) **-gAn:** Aytoğan <ay + toğ-ğan (313/7)

2.4. Fiil Çekimiyle Kurulanlar

a) **-(X)r Geniş Zaman Eki:** Yüz yaş+a-r (31/183)

b) **-dl Bilinen Geçmiş Zaman Eki:** Aşbêr-di <Aş + bêr-di (84/52), Colbo-dı <col + boğ-dı (261/93)

3. Birleşik Kişi Adları

3.1. İsim + İsim Yapısıyla Kurulan Adlar

Aktay <ak+tay (31/175), Alböri <al+böri (40/179), Aybaş <ay+baş (35/357), Aytoğan <ay + toğ-ğan (313/7), Hânkulı <hân +kul+I (31/173), Kantêmür <kan + têmür (10/71), Öztêmür <öz + têmür (31/153-154), Östêmir <öz + têmür (65/37), Yazıçioğlı <yazıçı (<yaz-ıg+çı) + oğlı (<oğul+I) (238/9).

3.2. İsim + Fiil Yapısıyla Kurulan Adlar

Aşbêrdi <Aş + bêr-di (84/52), Colbodı <col + boğ-dı (261/93), Yüzyaşar <yüz + yaş+a-r (31/183).

4. Pekiştirme Sıfatıyla Kurulan Kişi Adları

Appak < /p/ pekiştirme ünsüzü + ak (24/136).

B) Kişi Adlarının Türlerine Göre İncelenmesi

L. Rásonyi Türklerdeki kişi adlarını, eski Türk inançları ve Türk geleneklerine göre bir takım sınıflandırmaya tabi tutmuştur (Rásonyi 1963). Rásonyi'nin bu çalışması göz önüne alınarak Kırım yarlık ve hatlarında yer alan Türkçe kişi adları şu şekilde tasnif edilebilir:

1. Kötü Ruhlardan Korunmak İçin Verilen Güçlü Hayvan Adları

Kişi adlarının verilmesinde eski Türklerin hayatı ve doğayı anlamlandırma biçimi etkili olmuştur. Kökü eski Türk mitolojisine dayanan bu totemist etkilerin başında hayvan ve bitkilere mistik bir değer ve kutsiyet atfedilmesi gelir. Bu çerçevede Türk kişi adlarında hayvan ve bitki adları önemli bir kaynak teşkil eder. Türklerde özellikle güçlü hayvan motiflerinin bu derece kullanılmasındaki amaç, kişiye nüfuz edecek zararlı ruhların uzaklaştırılmasıdır. Bu noktada yırtıcı kuşların da yaygın bir biçimde ad olarak verildiği görülmektedir (Rásonyi 1993: 21-29).

Eski Türk mitolojisine dayanan rivayetlerde, boyların türeyişinde insan doğasını aşan bir kutsiyete inanılmıştır. Önemli Türk kavimlerinin her birinin oluşumunda kutsal bir hayvanın rolü olduğu söylenir. Bunlar, Türk mitolojisinde güç ve kutsiyeti temsil eden kurt, arslan, kaplan, deve, doğan gibi hayvanlardır. Bu hayvanların üstün özelliklerinden sebeple, kişi ve devlet üzerindeki ilahi koruyucular olduklarına inanılmıştır (Roux 2011: 52-53, 76). Türk boyları arasında gücün ve türeyişin sembolü olan bu tür hayvanların adları kişi adlarında yaygın olarak görülmektedir.

Aktay [اقتای] (31/175) <ET. aqtāy <āk ED 75a āk “beyaz, aslen hayvan kürkünün rengi” + tāy ED 566b tāy “bir veya iki yaşında at yavrusu”; DTS 527b tay “tay”; Baski 1986: 11 Aq-tay (Ak-tay).

Eski Türk mitolojisinde at kavramının gök ve zamanla ilgili sembolik anlamları mevcuttur. Eski Türklerde at, göğe verilen kurbanı ifade eder. Aynı zamanda bu hayvanın eski bozkır inancında göğe benzediğine inanılır. Bununla birlikte MK'deki kayda göre at zamanın simgesidir. 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nde at ayı, güneşin en yüksekteki dönemi olan Temmuz ayına karşılık gelmektedir (Roux 2011: 35).

Eski Uygur hukuk vesikalarında *tay* kelimesiyle türetilen birleşik yapılu kişi adları mevcuttur: *Tay Beg*, *Tay Bilge Tutuk*, *Altun Tay Sangun*, *Tay Hân* (Memmedli 1994: 105). *Aktay* ise Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî’de melik isimleri arasında geçmektedir (TA 31b/4).

Arslan [ارسلان] (31/181) <ET. arslân; ED 238a *arslân* “arslan”; TT I 91 *arslan*; Baski 1986: 17 *Arslan*.

Arslan, Türk ad verme geleneğinde kötü ruhlardan korunmak için verilen güçlü hayvan adlarındandır. Türk mitolojisinde, Karahanlıların içinde bulunduğu kavimlerin türeyişinde *arslan* ata olarak görülmektedir (Roux 2011: 53). Oğuz ve Uygurlarda kişi adı olarak yaygın görülen *arslan* kavramının Türklerde çok eskiye gittiği malumdur. Bazı kavimlerde *arslan* motifinin *böri* motifi yerine geçtiği görülmektedir. Roux, *arslan* kelimesinin kişi adı olarak ilk kez 6. yüzyılda Soğud’da, bir Türk hakanında görüldüğünü bildirir. Bununla birlikte Roux, 7-8. yüzyıllardaki Çin kaynaklarında Soğud hükümdarlarını ifade eden *arslan* adının Türklere farklı kanallardan geçtiği görüşündedir (Roux 2011: 34-35).

Eski Türkçe döneminde, Karahanlı dönemi itibarıyla bu kelimenin yiğitlik ve güç simgesi için hükümdar ve prenslere (tigin) ad olarak verildiği görülmektedir. MK’de Arslan Tigin (el-Ġāzî) adı mevcuttur (MK 622/519). Koço (Turfan) Uygurlarında *Arslan*, hanlara verilen adlardandır. 981 yılında Çin elçisinin Uygur hükümdarı *Arslan Han*’ı Beşbalık’ta ziyareti üzerine tarihî bir kayıt mevcuttur (Toğan 1981: 99).

Alp Arslan (TM 272-8 / T I 5 (U 709)) adı Uygur sivil belgelerinde de (9-14. yüzyıllar) geçmektedir (Zieme 1978-1979: 89). Büyük Selçukluların ünlü sultanı Alparslan (11. yüzyıl) malumdur (TMEN II 453). Ayrıca *Arslan*, Memlûk-Kıpçak sahasında kullanılan kişi adları arasındadır (TA 88b).

Böri [بورى] (29/37) <ET. böri; ED 356a *böri* “kurt”; Baski 1986: 31 *Böri*.

Eski Türklerde *böri*, türeyiş ile ilgili rivayetlerde geçen en önemli hayvandır. Bugut Yazıtı’nda, Köktürklerin boyunun adı olan *Asena* (*A-se-na*)’nın düşman bir kavim tarafından yok edildiği, sağ bırakılan bir erkek çocuğun bataklığa bırakıldığı ve dişi bir kurdun bu çocuğu beslediği anlatılmaktadır. Sonrasında dişi kurdun bu kişiden on çocuğunun olduğu ve böylelikle türeyişin gerçekleştiği bildirilir (Roux 2011: 53-54).

Türk mitolojisinde önemli bir yer tutan *böri* “kurt” kavramı, tek başına yücelik ve yiğitlik anlamı taşımaktadır. Köktürk döneminde (8. yüzyıl) *böri*, devletin sembolü hâline gelmiştir (Ögel 1995: 115). Eski Uygurcadan itibaren *böri* Türklerde özel ad olarak (*Er Böri* vs.) kullanılmıştır (ED 356a). Kutadgu Bilig’de *Kök Böri* adı, yiğitliği ve hükümdarlığı sembolize etmiştir (Ögel 1995: 119). Bk. Alböri [البورى] (40/179).

Devey [داوى] (8/44) <ET. tevē/tevey “deve”; ED 447b *tevē/tevey*; MK 504/404 *teve*, *tewe* 26/12; DTS 557a *tëve/tëve*; Baski 1986: 44 *Devey*.

Türk mitolojisinde *deve* motifi, Türk boylarının türeyişinde rolü olan kutsal hayvanlar arasında geçer. Karahanlılar, ata olarak *arslan* ve *deveyi* kabul etmişlerdir. Karahanlı hanedanında *buğra*⁶ (Buğra Kağan) adının gelenek olarak verilmesi, erkek devenin babalık kutsiyetine işaret etmektedir (Roux 2011: 53, 59).

Kaplan [قپلان] (35/469) <ET. kaplân “kaplan”; ED 584b *kaplân*; Baski 1986: 83 *Qaplan* (*Kaplan*).

⁶ <ET. buğra MK 103/94 *buğra* “erkek deve”.

Eski Türklerde *kaplan*, kurt ve arslan gibi güç ve türeyişin sembolüdür. Özellikle Sibiryaya ve Kuzey Moğolistan coğrafyasında bu hayvanın Türklerdeki *böri* kavramının yerine geçtiği rivayet edilmektedir. 9. yüzyılda Eski Uygur sahasında yazılmış Mani metinlerinden olan İrk Bitig’te *kaplan* motifiyle ilgili bilgiler, eski Türk mitolojisinde bu hayvana tanrısal bir değer verildiğini göstermektedir (Roux 2011: 34, 84). *Kaplan* adının tarihi Kırım Türkçesi döneminde yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (35/469, 268/1, 333/62).

ƘoçƘar [قوچقار] (31/171) <ET. ƘoçƘār “koç” (ED 592a *ƘoçƘār* “koç”) (bk. Baski 1986: 90 *Qoçqar* (*ƘoçƘar*)).

Kelime aslen Eski Türkçedeki *ƘoçƘār* biçimine dayanır. *ƘoçƘār*, Moğolcaya *kuça* biçiminde geçmiştir (TMEN III 1550). Sonrasında bu biçimin Kuzey Doğu Türk dil grubuna geri ödünçleme olarak girdiği görülür (ED 592a). Orta Türkçede Kırım sahasında (13-14. yüzyılda) *ƘoçƘar* biçimi mevcuttur (CCI 54a/29). *ƘoçƘar* kelimesinin, Kuzey Kıpçaklarında kişi adı olarak kullanıldığı malumdur (Togan 1981: 319).

Laçın [لاچين] (35/277) <ET. lāçın “doğan türü kuş; laçın” <?, ED 763b *lāçın* “doğan” (bk. Baski 1986: 100 *L’acın* (*Laçın*)).

Eski Türkçeye erken dönemde geçen alıntı kelimelerden olduğu anlaşılmaktadır. Clauson kelimenin Toharcadan geçmiş olabileceğini belirtmekle birlikte, *laçın/laşın* biçimlerinin Çağdaş Türk dillerinde yaygın olarak kullanıldığını ifade eder (ED 763b).

Eski Türklerde yırtıcı kuşlar, diğer bozkır kavimlerinde olduğu gibi sürek avlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Eski Türk kavimlerinde bu tür kuşların sembolik özelliklerinin olduğu bilinmektedir. Oğuz boylarının her birine ait doğan sembolünün olması buna örnektir. Bununla birlikte *tuğrul*, *çağrı*, *sunğur*, *laçın* gibi yırtıcı kuşların Türkler arasında kişi adı olarak verildiği malumdur (Ögel 1995: 127-128).

Karahanlıcada MK’de *Lāçın* kelimesinin “yiğitlikten dolayı verilen bir erkek adı” olduğu belirtilmiştir (MK 206/176). Eski Uygur sivil belgelerinde *Laçın* (T I D 561) (U 1568) kişi adı geçmektedir (Zieme 1977: 81). Ayrıca bk. (Roux 2011: 143-145).

Torum [طوروم] (285/15) <ET. torum “deve yavrusu” ED 549a *torum* “deve yavrusu” MK 200/171 *torum* “sütten kesilmiş ve annesi hamile olan deve yavrusu” (bk. Baski 1986: 148 *Torum*).

2. İyi Karakter Özelliği Bildiren Adlar

Alp [الپ] (15/218) <ET. alp “alp, yiğit” ED 127b *alp*; DTS 36a *alp* “nişancı; kahraman, yiğit, şövalye” (bk. Baski 1986: 14 *Alp*).

Eski Türkçede kelime aslen “sağlam, dayanıklı, üstesinden gelmek zor” anlamında olmakla birlikte bu özelliklere sahip cesur kişi olarak kullanılmaya başlanmıştır (ED 127b). *Alp*, Eski Türkçeden itibaren Türk dilinin bütün sahalarında, iyi karakter özelliği yansıtan kişi adı olarak mevcuttur (TMEN II 526). MK’de *Alp Er Toņa* adı için “Afrâsiyab Han, Türklerin efsanevi hükümdarı” notu düşülmüştür (MK 33/19). Ayrıca Türk destanlarında *Alp Er Toņa*’nın *Alp Arız* adlı oğlundan bahsedilir (Togan 1981: 108). *Alp* (*Arslan*) (TM 272-8 / T I 5 (U 709)) Uygur sivil belgelerinde (9-14. yüzyıllar) üst sınıfa mensup bir Budist’in adıdır (Zieme 1978-1979: 90).

Aydın [ايدين] (228/19) <ET. <āy “ay” + dIŋ “isimden isim yapım eki”; DTS 28a *aydın* “ay ışığı”; MK 71/57 *aydın* “ay ışığı”; ED 268b <āydin <āy “ay” + dŋ “isimden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 9 *Aydin* (*Aydın*)).

Çin kaynaklarına göre Doğu Türklerinde *ayın* sembolik değeri, eski dönemlerden beri (10. yüzyıl öncesi) mevcuttur. Eski Türkler arasında *ay*, gökyüzündeki değişiminden dolayı “doğum, gelişim, olgunluk, çöküş ve ölüm” gibi sembolik anlamlar kazanmıştır. Memlûk-Kıpçak sahasında (13. yüzyıl) yazıya geçirilen bir Türk destanında, ilk insan *Ay Atam* “Ay Babam” olarak anılmıştır (Roux 2011: 44). Bu kişinin ilk Türk hükümdarlığını kuran hanedan soyundaki ilk insan olduğuna inanılır (Boratav 2012: 44).

Eski Uygur sivil belgelerinde *Ay Beg* (T I D 561) (U 1568) adına rastlanır (Zieme 1977: 81). Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden TA’da *ay* ile ilgili birçok kişi adı verilmiştir: *Aybars*, *Aydemür*, *Ayba*, *Aybeg*, *Aydiğin* (erkek adları); *Aybala*, *Aygin* “küçük ay”, *Aysel* “temiz ay”, *Aysaru* (kadın adları) (TA 30b-32b).

Hānqulı [خان قولى] (31/173) <ET. hān “han, hükümdar” kân/hān (ED 630a *xa:n* (*hān*) “kağan”; DTS 417 *kan* “han, hükümdar” + *qul* “kul, köle” MK 166/143 *qul* “kul, köle”; ED 615a *qul* “(erkek) köle” +I “3 teklik kişi iyelik eki” (bk. Baski 1986: 54 *Xan-qulı* (*Han-qulı*)).

Qart [قارت] (35/330) <OT. qart “yaşlı” <ET. qart “yara” (bk Baski 1986: 86 *Qart* (*Qartı*)).

Kelime Eski Türkçede “yara” anlamıyla görülür (MK 172/148; ED 647b). Orta Türkçede, 13-14. yüzyıllarda yazılan Harezmi ve Kıpçak metinlerde kelimenin “yaşlı” anlamı kullanılmaya başlanmıştır (KE 98r1 *qart/qart* “yaşlı, ihtiyar”; CCI 38b/26; TA 26a/10).

Qutlu [قوتلو] (30/70) <ET. *qutluğ* “kutlu” <*qut* “kut” (ED 594a *qut* “talih”; MK 59/44 *qut* “baht, devlet, talih, şans”) + IIg/IUg “isimden isim yapım eki” (bk Baski 1986: 99 *Qutlu* (*Qutlu*)).

Qut kavramının eski Türk inançlarında önemli bir yeri vardır. Kut, kişinin dünyada iyi, mutlu ve başarılı bir hayat geçirebilmesi için bahşedilmiş, gökten gelen Tanrı lütfunu ifade eder (Roux 2011: 90-91).

Kelime aslen “cennetin lütfu” gibi mistik bir anlam taşımaktadır. Zamanla kullanım değişmiş, “iyi talih, mutluluk” gibi anlamlar kazanmıştır (ED 594a). Köktürkçede (8. yüzyıl), yazıtlarda *qut* anlayışı eski Türk inançlarına dayanır. Buna göre *qut* Tanrı tarafından hana bahşedilmiş “idari kabiliyet, talih ve karizma” anlamları da taşır (BK K 7; BK D 23).

I. Köktürk Kağanlığında (7. yüzyılda) *Qutluğ Kağan* adlı hükümdarın olduğu bilinmektedir (Togan 1981: 43, 297). Uygur sivil belgelerinde (9-14. yüzyıllar) *Qutluğ Inal*⁷ (T III M 144) erkek adı mevcuttur (Zieme 1984: 268). Orta Türkçede Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden TA’da melik isimlerinin yer aldığı listede *Qutlubars* adı geçmektedir (TA 30b). bk. *Qutlu Çora* [قوتلو چوره] (52/54).

Saltıq [الطوق] (261/246) <salıtıq “bırakılmış, azat edilmiş” <sal- <OT. sal- “sal-, bırak-, gönder-” (KTS 224b) <ET. sal- ED 824b *sal-* “(bir şeyi) hareket ettir-”; MK 276/240 *sal-* “alıp götür; gönder-; işaret etmek için bir şey salla-” -dUk “fiilden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 122 *Saltıq* (*Saltık*)).

⁷ <ET. *inal*; DTS 218b *inal* “unvan adı”.

3. Mutluluk, Başarı ve İyi Dilek İfade Eden Adlar

Barış [بارش] (31/171) <ET. barış “gidiş” ED 369b *barış* <*bar-ış* “gidiş” <bar- “git-” (ED 354a *bar-* “git-, uzaklaş-”) -İş “fiilden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 24 *Barış* (*Barış*)).

Eski Türkçedeki yazılı metinlerde kelime ilk olarak *barış kelış* “gidip gel-, sosyal münasebet” kalıbıyla mevcuttur. Kelimenin Osmanlı sahasında “karşılıklı mutabakat, uzlaşma” anlamı kazandığı görülür (ED 369b).

Colbodı [جولبودی] (261/93) <Kıpç. colbodı “yolbastı” <ET. yöl⁸ (ED 917a *yo:l* “yol”) + boğ-⁹ “boğ-” ED 311b, *boğ-* “boğ-”; DTS 109a *boğ-* “boğ-/bastır-, sık-” -dİ “bilinen geçmiş zaman 3. teklik kişi eki” (bk. Baski 1986: 42 *jol-berdi* (*Col-berdi*)).

Kırım yarlık ve hatlarında kişinin yiğit ve başarılı olması dileğiyle kişi adı olarak konduğu anlaşılmaktadır. Konu bakımından TA’da geçen *Élaldı* (TA 31a), *Élbaştı* (TA 31b) gibi kişi adlarıyla benzer biçimde, kişinin askerî açıdan yeteneğine işaret eder.

Esen [اسن] (41/66) <ET. esen “sağlıklı, sıhhat”, ED 248a *esen* “sağlıklı, sıhhatli; güvenli”. (bk. TMEN II 478 *ésen* “sağlıklı, sağ salım” <Çağ. *ésen* <OFar. *āsān*). (Ayrıca bk. Baski 1986: 50 *Esen/Esān*).

Esen, Eski Türkçede ilk olarak Eski Uygur Maniheizt metinlerden olan Irk Bitig’te “sağ, salim” anlamında geçmektedir (IrkB. 27, 42). Uygur sivil belgelerinde *Esen Kunçuy*¹⁰ (T III M 144) kadın ismi zikredilmiştir (Zieme 1984: 268). Orta Türkçede *Esen*, Memlük-Kıpçak sahası eserlerinden TA’da melik ve melike isimleri arasında yer almaktadır: *Esendemür* TA 31a, *Esenbay* TA 32a; *Esen* (kadın ismi) (TA 43).

Külüg [كولوك] (21/141) <ET. külüg “ünlü” ED 715b *kü:lüg* (*külüg*) “ünlü”; MK 364/439 *külüg* “şöhret sahibi, ünlü”, DTS 326a *külüg/külüg* “ünlü, tanınan” <kū “ün, şöhret” MK 538/439 *kū* “insanlar arasında şöhret” +İUğ “isimden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 73 *Külüg*).

Eski Türkçede kişi adları arasında geçmektedir: *Külüg Çiğşi*, *Külüg Çur*, *Külüg Tirig*, *Külüg Tutuk* (DTS 326a).

Yüzyaşar [يوزيشار] (31/183) <ET. yūz yāş+A-r <yūz “yüz (sayı) ED 975b *yāş* “(esasen) taze, yaş” +A “isimden fiil yapım eki” -(X)r “geniş zaman eki 3. teklik kişi”) (bk. Baski 1986: 67 *Yüz-yaşar* (*Yüz-yaşar*)).

Doğan çocuğun uzun ömürlü olması dileğiyle verilen kişi adlarındandır.

4. Doğan Çocuğun Dış Görünüşüyle İlgili Verilen Adlar

Akman [اقمان] (9/4) <ET. āk “ak, beyaz” ED 75a *āk* “beyaz, aslen hayvan kürkünün rengi” +mAn “isimden isim yapım eki” (OTWF 73) (bk. Baski 1986: 12 *Aqman* (*Akman*)).

Al [ال] (118/69) <ET. āl “kırmızı” ED 120b *āl* “kırmızı, kızıl mürekkep rengi”. bk. Al Meḥmed [أل محمد] (36/23) (bk. Baski 1986: 12 *Al*).

Appağ [اپاق] (24/136) <ap “pekiştirme ön hecesi” </p/ pekiştirme ünsüzü (Korkmaz 2009: 348) +ET. āk “beyaz” (bk. Baski 1986: 16 *Apaq* (*Apak*), *Appax* (*Appağ*)).

Qaraca [قره جه] (35/204) <ET. qara “kara, siyah” DTS 422b *qara* “siyah, karanlık, ışıksız” +çA “eşitlik hâli eki” (bk. Baski 1986: 83 *Qaraça* (*Qaraça*)).

⁸ <Kıpç. col <ET. yöl; Kıpç. /c-/ <ET. /y-/.

⁹ <Kıpç. boğ-/buv- “boğ-” KTS 33b *boğ* “boğ”; CCII 81b/24b *buv-* “boğ-”.

¹⁰ <ET. kunçuy (DTS 466a *kunçuy* “prens, küçük yaştaki kadın akraba”).

Ƙaraç [قراچ] (217/10) <ET. Ƙara DTS 422b + (X)ç “küçültme eki” (OTWF 44 + (X)ç “sevgi ifade eden ek”) (bk. Baski 1986: 83 *Qaraç* (*Ƙaraç*)).

Ƙaraş [قراش] (75/13) <ET. Ƙara DTS 422b *Ƙara* + (X)ş¹¹ “küçültme eki” <(X)ç “küçültme eki”. (bk. Baski 1986: 85 *Qaraş* (*Ƙaraş*)).

Kökçe [كوكچه] (228/18) <ET. kö:k “gök” ED 708b *kö:k* “esasen gökyüzü; buradan gök rengi, mavi, boz renk” + çA “eşitlik hâli eki” (bk. Baski 1986: 71 *Kökçä* (*Kökçe*)).

Meñli [منكلى] (1/57) <ET. meñlig <ET. meñ/beñ “ben, yüz lekesi” ED 346b *beñ* “yüzdeki bir leke; TMEN IV N168=2113 *mēñli/menli* “doğum lekesi olan” +İg “isimden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 105 *Meñli*).

Or [اور] (115/48) <ET. ör “koyu kızıl” MK 34/21 *or* “rengi siyah-kırmızı ve sarı arasında olan” (bk. Baski 1986: 114 *Or*).

Kelime Eski Türkçede hayvan postunun rengini ifade etmek için kullanılmıştır. Çağdaş Türk dillerinde Altaycanın diyalektlerinden olan Teleütçede “grimsi”, Kazakçada ise “koyu kızılımsı kahverengi” anlamlarıyla mevcuttur (ED 192b *o:r* (*ör*) “koyu kızılımsı kahverengi”). Tarihî Kırım Türkçesinde kişinin dış görünüşüyle ilgili verilen kişi adları arasında geçmektedir. bk. Or Meñmed [اور محمد] (115/48).

5. Doğum Zamanında Gerçekleşen Önemli Olayla İlgili Adlar

Türklerde ad verme geleneğinde tesadüfî olaylar önemli yer tutar. Bunların arasında çocuğun doğduğu zamanda gerçekleşen ziyafetler de bulunur. Yarlıklarda bununla ilgili *Aşbêrdi* ve *Toğa* kişi adları geçmektedir.

Aşbêrdi [اش بردى] (84/52) <ET. āş ED 253b *a:ş* (*āş*) “geniş anlamda yemek” + ber “ver-” -dl “bilinen geçmiş zaman 3. teklik kişi eki” (bk. Baski 1986: 18 *Aş* (*Aş*)).

Toğa [طوغا] (105/53) <ET. tokū “tören” ED 466b *toķu*: (*tokū*) “tören” (krş. Baski: 1986: 148 *Toqa* (*Toķa*); Baski 1986: 150 *Tuğa*).

Eski Türkçede *tokū*, Eski Uygur Budist eserlerinde *törü* biçimiyle birlikte kullanılmıştır. *Törü toku* yapısı, yapılan resmî merasimleri ifade eder (ED 466b). Çağatayca eserlerden Babürname’de kelime “devlet merasimi” anlamında *toķa/toķķa* biçiminde geçer (Babürname 237b). Kelime Kırım sahasında özel ad olarak *Toğa* biçiminde mevcuttur.

6. Doğum Zamanında Göze Çarpan Eşya ve Bitkilerden Verilen Adlar

Budaķ [بوداق] (35/469) <OT. budaķ/budaķ/butağ/butaķ “ağaç dalı” (KTS 36b) <ET. butiķ “dal” ED 301b *butiķ* “ağaç dalı” <butī- “buda-” ED 300a *buti*:- (*butī*-) “(ağaç vs.) buda-” -ķ “fiilden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 31 *Budaq* (*Budaķ*)).

Çaķmak [چقماق] (84/36) <OT. çaķmak KTS 45b *çaķmak* “çaķmak, çaķmak taşı” <ET. çaķmak DTS 140b “çaķmak taşı” <çaķ- DTS 140a *çaķ*- “(kivilecim, ateş) çaķ-” -mAk “fiilden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 35 *Çaķmaq* (*Çaķmak*)).

Çaķmak, Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden Et-Tuhfetü’z-Zekkiye fi’l Lugati’t Türkiyye’de kişi adı olarak geçmektedir (TZ 78a). Bk. (Güner 2018: 111).

Çanaķ [چناق] (258/16) <ET. çanaķ ED 425b *çanaķ* “içi boş konik bir nesne” (bk. Baski 1986: 35 *Çanaq* (*Çanaķ*)).

Têmür [تمر] (35/321) <OT. têmir/têmür “demir” CCI 42b/8 <ET. temir/temür ED 508b *temir* “demir”; MK 33/20 *temür*. Bk. Öz Têmür [اوز تيمور] (<ET. ö:z + temir)

¹¹ <+(X)ş <+(X)ç “küçültme eki”. +(X)ç küçültme eki sızıcılışma ses hadisesi ile +(X)ş biçimine dönmüştür.

(31/153-154); Östémir [اوستمير] (65/37) (<ET. ö:z + temir); Kan Témür [قان تيمور] (<ET. kân + temir) (10/71) (bk. Baski 1986: 141 *Temir/Temür*).

Demir, Eski Türklerde kutsiyet atfedilen maddelerdendir. Karahanlı sahasında MK'de demirin (temir) kılıçların yapıldığı ulu bir madde olduğu ve yeminlerin demir kılıçlar üzerinde verildiği hakkında bilgi mevcuttur (MK 182). Batı Türklerinde de demir, korku ve saygıya işaret eder. Aynı zamanda kişinin zarar verici güçlerden korunmasına yardımcı olduğuna inanılır (Boratav 2012: 54). Altın Orda hükümdarlarından *Témür Kutluğ Hân* (1396-1399) tarihte mevcuttur (Togan 1981: 335).

Urağ [اوراق] (12/128) <ET. orğāk “orak” ED 216a *orğa:k (orğāk)* “orak” <ör- “biç-” ED 194b *o:r (ör)* “(çim, ekin) biç-” -ğāk “fülden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 155 *Uraq (Urağ)*).

7. Meteorolojik ve Astronomik Olaylarla İlgili Adlar

Eski Türklerde, çocuğun doğduğu zamanda gerçekleşen meteorolojik olaylara önem verilmiş, bu hadiseler ad olarak konmuştur. Bu tür adlar, iyi ve hayırlı işlere vesile olması dileğiyle verilmiştir. Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakkimesi'nde Korkut Bey'in, Erki Han'ın çocuğunun dumanlı ve karanlık bir günde doğması nedeniyle adını *Tuman* koyduğu hadise geçer. Böylelikle dumanlı havanın ardından gelen güneşli hava gibi, çocuğun geleceğinin de aydınlık olması istenmiştir (Ögel 2010: 235).

Aybaş [ايباش] (35/357) <ET. āy “ay” ED 265b *a:y (āy)* “ay” + baş “baş” ED 375a *baş “baş”* (bk. Baski 1986: 8 *Aybaş (Aybaş)*).

Aytoğan [ای توغان] (313/7) <ET. āy “ay” ED 265b *a:y (āy)* “ay” + tuğ- “doğ-” ED 465a *tuğ- “doğ-”* -ğAn “fülden isim yapım eki” (bk. Baski 1986: 9 *Aytoğan (Aytoğan)*).

Eski Türkçe döneminden itibaren kişi adlarında *ay* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Karahanlıca eser KB'de (11. yüzyıl) geçen *Aytoldı* karakteri buna örnektir (KB 462). Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden TA'da *ay* ile kurulan melik ve melike isimleri şunlardır: *Aybars* (30b), *Aydoğdı* (31a), *Aydemür* (31a), *Ayba* “Aybey” (31a), *Aybeg* (31b), *Aybala* (32a), *Aygine* “Küçük ay” (32b), *Ayseli* “Temiz ay” (32b), *Aysaru* “Ay gibi” (32b). Bk. Aydın.

8. Şefkat ve Sevgi Bildiren Adlar

Çepiş [چيش] (209/32) <ET. çepiş “keçi yavrusu” ED 399a *çepiş* “yarıdan fazla büyüyen keçi yavrusu”; MK 185/158 *çepiş* “altı aylık keçi yavrusu” (krş. Baski 1986: 36 *Çepey (Çepey)*).

Dedeş [ددش] (31/159) <OT. dede “dede” (KTS 57b *dede* “dede, büyükbaba”) <ET. dedē “baba” ED 451b *dedē* “baba”, MK 542/443 *dede* “baba” +(X)ş “küçültme eki” (OTWF 44) (bk. Baski 1986: 44 *Dede*).

Eski Türkçedeki akraba adlarından olan *dede* kelimesi aslen “baba” anlamındadır. Orta Türkçe dönemi itibarıyla *dede*, “büyük baba” anlamıyla genişlemiş ve Osmanlı-Kıpçak sahasında bu şekilde kullanılmaya başlanmıştır (ED 451b). Tarihî Kırım Türkçesinde *dede*, +(X)ş “küçültme eki” eki alarak özel ad olarak kullanılmıştır.

Kulay [قولاى] (175/15) <OT. kul “köle” (KTS 162a *kul*) <ET. kul MK 166/143 *kul* “kul, köle”; ED 615a *kul* “(erkek) köle” +(X)y “küçültme eki” (bk. Baski 1986: 95 *Qulay (Kulay)*).

Eski Türkçede *kul* aslen erkek köleyi ifade eder. Kelimenin zamanla anlamı genişlemiş ve “hizmetkâr” anlamında da kullanılmaya başlamıştır (ED 615a). Orta

Türkçede kelime “köle” anlamıyla yaygın olarak görülür (TA 34b/3; KK 53a/7; KE 36v9).

9. Soy ile İlgili Adlar

Yazıcıoğlu [يازچی اوغلی] (238/9) <ET. yazıççı oğlu “yazıcıoğlu” <yaz- ED 984a yaz- “yaz-” -(X)g “filden isim yapım eki” +çİ “isimden isim yapım eki” oğul + I “3. teklik kişi iyelik eki”.

Kırım yarlık ve hatlarında baba mesleğinin kişi adı olarak verildiği görülmektedir: *Yazıcıoğlu* (238/9).

10. Unvan Adları

Bey [بی] (72/35) <ET. bēg “bey” ED 322b *be:g* (*bēg*) “bir klan veya boyun yöneticisi, birine bağlı olan amir”; MK 15/8 *beg/bēg* “bey, emir” (bk. Baski 1986: 26 *Bey-bars*, *Bey-bulat*).

Eski Türkçede unvan olmakla birlikte, kişi adlarının oluşturulmasında da kullanılmıştır: *Beg Arslan*, *Beg Temir*, *Beg Turmuş* (Memmedli 1994: 99). Koço (Turfan) Uygurlarından kalma belgelerde (9-14. yüzyıllar) *Beg Buğa* adı geçmektedir (Zieme 1978-1979: 92).

Begey [بکی] (73/50) <ET. bēg +(X)y “küçültme eki” bk. MK 180/153 *begeç* “küçük bey” (bk. Baski 1986: 25 *Begey*).

11. Diğer Adlar

Kayt [قیت] (35/259) <OT. *qayt-/qayit* CCI 24a/22 *qayt-* “geri dön-”; KTS 133b *qayit-* dön- <ET. *qadit-/qadit-* “geri dön-” MK 416/326 *qadit-* “(yöneldiği yönden) geri dönmek”; ED 597a *qadit-* <**ka:d-* (*kād-*) “geri dön-” (bk. Baski 1986: 80 *Qayt* (*Qayt*)).

Memlûk-Kıpçak sahası eserlerinden Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l Lügati't-Türkiyye'de *Qayt* (DM 18b) kişi adı mevcuttur. Güner, bu özel adın çocuğun doğum esnasında hayata dönmesi anlamında olabileceğini ifade etmiştir (Güner 2018: 118).

Özim [اوزیم] (35/205) <OT. öz “kendi” CCI 73a/8-9 *öz* “kendi, öz” <ET. ö:z “ruh; kendi” ED 278a *ö:z* “ruh; sonrasında dönüşlülük zamiri”; MK 34/21 + (I)m “1. teklik kişi iyelik eki” (bk. Baski 1986: 116 *Öz*).

Tut [توت] (31/183) <ET. tut- “tut-” DTS 591a *tut-* “tut-; ağrı-”; MK 412/323 *tut-* “tut-, al-; yakala-; alkoy-”. bk. Tutgeray (40/188). (Ayrıca bk. Baski 1986: 152 *Tut*).

Sonuç

Zernov neşriyatındaki belgelerde, Kırım sahasına ait kişi adlarına bakıldığında Türkçe, Moğolca, Arapça, Farsça, İbranice ve Çerkezce kelimelere rastlanır. Ayrıca Türkçe + Moğolca, Türkçe + Arapça, Türkçe + Farsça, Arapça + Farsça, Arapça + Moğolca, Farsça + Moğolca ve Arapça + Farsça + Türkçe gibi Türk dili sahaslarına has kişi adları mevcuttur. Bununla birlikte kökeni tespit edilemeyen özel isimler de bulunmaktadır.

Kırım yarlık ve hatlarında İslâmî kültür etkisiyle Arapça kökenli kişi adları ağırlıktadır. Bu etki neticesinde Farsça ve İbranice kişi adlarına da sıklıkla rastlanmaktadır.

Belgelerde Moğolların idari ve sosyo-kültürel yapısından izler taşıyan adlar da bulunur. Kırım ve Osmanlı sahasında yaygın bir kullanım bulan *ağa* ve *bahâdır* kelimeleri, yazışmalarda *Akay* (<Moğ. aqa) ve *Batır/Bahâdır/Bahâtur* (<Moğ. bağatur/ba'atur) biçimleriyle kişi adı olarak mevcuttur. Moğol sahasına Çin idari

yapısının etkisiyle girdiği bilinen *Taysı* (<Moğ.taysı <Çin. t'ai-shih) unvanı da kişi adı olarak görülür.

Zernov neşriyatındaki yarlık ve hatlarda 52 adet Türkçe kökenli kişi adı tespit edilmiştir. Bu adlarının bir kısmı, eski Türk mitolojisinden izler taşımaktadır. Bunların en başında Türk kavimlerinin türeyişinde etkisi olduğu düşünülen ve tabiatıyla insan doğasını aşan bir kutsiyet taşıdığına inanılan güçlü hayvan isimleri gelir. Belgelerdeki *Arslan, Böri, Aktay, Devey, Kaplan, Koçkar, Laçın, Torum* adları bu gruba örnek teşkil eder.

Tarihi Kırım Türkçesinde kullanılan kişi adlarının bir kısmında ise eski Türk inançlarının şekillendirdiği Türk kültürüne has ögeler mevcuttur. Belgelerde doğum esnasında gerçekleşen tabiat olaylarına (meteorolojik olaylar) (*Aytoğan, Aybaş*) ve önemli sosyal olaylara (*Aşbêrdi, Toğa "tören"*) ithafen verilen adlar bunların başında gelir. Bunun yanında yeni doğan çocuğun iyi karakterli olması (*Alp, Aydın, Hânkulu, Kart, Kutlu, Saltık*), mutlu ve başarılı bir hayat geçirmesi dileğiyle verilen kişi adları (*Bariş, Colbodı, Esen, Külüg, Yüzyaşar*) da eski Türk ad verme geleneğiyle ilgilidir.

Doğum zamanında göze çarpan ilk nesnenin ad olarak verilmesi geleneği İslamiyet öncesinde görülen kültürel özelliklerdendir. Yarlıklarda bununla ilgili *Budağ, Çakmak, Çanak, Temür, Urağ "orak"* kişi adları görülür. Ayrıca doğan çocuğun dış görünüşünden hareketle verilen adlar, diğer Türk dili sahalarında olduğu gibi tarihî Kırım sahasında da yaygın olarak kullanılmıştır. Belgelerde, bu tür adlarda özellikle renklerle kurulan kişi adlarına rastlanır: *Akman, Al, Appak, Karaca, Karaç, Karaş, Kökçe, Or "koyu kızıl"*.

Kökene Eski Türk töresine dayanan, soy ve unvan adlarının kişi adı olarak verilme geleneği Kırım resmî belgelerinde de mevcuttur: *Yazıçioğlu, Bey, Begey*.

Neşriyatta çeşitli sosyo-kültürel hadiseler neticesinde Kıpçak sahasında yaygınlık kazanan Türkçe kişi adları da görülür. Yarlık ve hatlarda geçen *Koçkar "koş"* ve *Torum "deve yavrusu"* kişi adlarının, kuzey Kıpçak sahasına özgü olduğu anlaşılmaktadır. Bunların doğan çocuğun kötü ruhlardan korunması için güçlü hayvanlar olarak telakki edildiği malumdur. *Tut (Tutgeray)* ve *Kayt* gibi eylemden kalıplaşan adlar da Kıpçak sahasında kullanılan kişi adlarındandır. Ayrıca kişinin olgun ve bilge olması dileğiyle verilen *Kart* adı ile başarılı bir idareci ve asker olması temennisi ile konan *Colbodı* adının da Kıpçak sahasına has kişi adlarından olduğu söylenebilir.

Kısaltmalar

- Ar.** : Arapça
BK D : Bilge Kağan Yazıtı, Doğu Yüzü (bk. Ölmez 2013)
BK K : Bilge Kağan Yazıtı, Kuzey Yüzü (bk. Ölmez 2013)
CC : Codex Cumanicus (bk. Argunşah ve Güner 2015)
Çağ. : Çağatayca
Çin. : Çince
DM : Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l Lügati't-Türkiyye
DTS : Drevnetyurkskiy Slovar'. (bk. Nadelyayev ve diğ. 1969)
ED : An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (bk. Clauson 1972).
ET. : Eski Türkçe
Far. : Farsça
IrkB. : Irk Bitig (bk. Tekin 2013)
İbr. : İbranice
KB : Kutadgu Bilig (bk. Arat 1991)

- KE** : Kıyasü'l-Enbiyâ. (bk. Rabgûzî 1997)
Kıpç. : Kıpçakça
KK : El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye
KTS : Kıpçak Türkçesi Sözlüğü (bk. Toparlı, Vural, Karaatlı 2014)
Moğ. : Moğolca
MK : Mahmud Kâşgarî (Dîvânu Lugâtî-Türk) (bk. Kâşgarlı Mahmud 2014)
OFar. : Orta Farsça
OMoğ. : Orta Moğolca
OT. : Orta Türkçe
OTWF : Old Turkic Word Formation (bk. Erdal 1991)
T. : Türkçe
TA : Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî
TT : Türkischen Turfan-Texte (bk. Bang ve von Gabain 1931)
TZ : Et-Tuhfetü'z-Zekkiyye fi'l Lügati't Türkiyye
TMEN : Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen (bk. Doerfer 1963-1975).

Kaynakça

- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor*, 61, 124-133.
- Amanoğlu, E. K. (2000). Divanü Lûgat-it-Türk'deki Kişi Adları Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15, 5-13.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I-Metin* (3. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (KB).
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları (CC).
- Bang, W., von Gabain, A. (1931). *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte*. Berlin: Akademie der Wissenschaften (TT).
- Baski, I. (1986). *A Preliminary Index To Rásonyi's Onomasticon Turcicum*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Boratav, P. N. (2012). *Oğuzların -Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press (ED).
- Doerfer, G. (1963-75). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I-IV*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH (TMEN).
- Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l Lügati't-Türkiyye*. (2003). (Hzl. R. Toparlı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (DM).
- El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*. (1999). (Hzl. R. Toparlı, M. S. Çöğenli ve N. H. Yanık). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (KK).
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon C. 1*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz (OTWF).
- Ergene, O. (2017). Kutadgu Bilig'de Özel Adlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 245-288.
- Güner, G. (2018). Memlük-Kıpçak Sözlük ve Gramerlerinde Kişi Adları. *Dil Araştırmaları*, 23, 103-122.
- Kâşgarlı Mahmud (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. (Hzl. A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (MK).
- Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*. (2000). (Hzl. R. Toparlı, S. Çöğenli ve N. H. Yanık). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (TA).
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lessing, F. D. (1960). *Mongolian-English Dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Memmedli, Y. (1994). Eski Türkçede Şahıs Adları ve Unvanları. *TDAY-Belleten*, XLII, 95-110.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Akademiya NAUK SSSR (DTS).

- Nâsirü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî (1997). *Kıṣâṣü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) II, Dizin*. (Hzl. A. Ata). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (KE).
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) II. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ölmez, M. (2010). Eski Uygur ve Çin Kaynakları Işığında Orhon Yazıtlarında Geçen Yer ve Kişi Adları. 3. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu* içinde (629-640. ss.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Ölmez, M. (2013). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları: Metin-Çeviri-Sözlük*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Özyetgin, M. (2001). Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk'te Kişi Adları. *Bilig*, 19, 21-30.
- Poppe, N. N. (2009). *Zemahşeri, Mukaddimetü'l-Edeb (Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü)*. (Çev. M. S. Kaçalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Rásonyi, L. (1963). Türklükte Kadın Adları. *TDAY-Belleten*, XI, 63-87.
- Rásonyi, L. (1964). Türk Özel Adlarının Kaynakları. *Türkoloji Dergisi*, I(1), 71-101.
- Rásonyi, L. (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Redhouse, J. W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*. (Hzl. R. Toparlı, B. Eyöve Yılmaz ve Y. Yılmaz). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Roux, J. P. (2011). *Türk Mitolojisi*. (Çev. M. Y. Sağlam). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Tekin, T. (2013). *İrk Bitig: Uygurca Fal Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu (İrkB.).
- Togan, Z. V. (1981). *Umûmî Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Toparlı, R., Vural, H. ve Karaatlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (KTS).
- Türkteş, M. M. (2019). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 17, 34-44.
- Velyaminov-Zernov, V. V. (2009). *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar*. (Hzl. A. M. Özyetgin ve İ. Kamalov). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Velyaminov-Zernov, V. V. (2017). *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar (1520-1742 Kırım Tatarcasıyla Yarlıklar ve Mektuplar) I. Cilt Metin, 2. Cilt Dizin*. (Hzl. F. O. Atasoy). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza (1993). *Bâburnâme I-III*. (Hzl. W. M. Thackston, Jr). Harvard Üniversitesi: Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü (Baburname).
- Zieme, P. (1977). Materialien zum Uigurischen Onomasticon-I. *TDAY-Belleten*, XXV, 70-86.
- Zieme, P. (1978-1979). Materialien zum Uigurischen Onomasticon-II. *TDAY-Belleten*, XXVI-XXVII, 81-94.
- Zieme, P. (1984). Materialien zum Uigurischen Onomasticon-III. *TDAY-Belleten*, XXXII, 267-283.

